

Seria Policy Brief cuprinde texte bazate pe surse publice. Opiniile exprimate reprezintă punctele de vedere ale autorilor.

Crimeea- ultimul obiectiv teritorial pentru Federația Rusă. De ce Rusia (nu) va anexa și estul Ucrainei?

Ileana Racheru*

Acest studiu își propune să analizeze două scenarii cu privire la evoluția acțiunilor Rusiei pe teritoriul Ucrainei. Studiul pornește de la premisa că într-un scenariu în care factorii psiho-emoționali vor direcționa decizia de politică externă de la Kremlin, Rusia va face noi anexiuni teritoriale în est-ul Ucrainei. Dacă decizia de politică externă de la Kremlin va urma modelul actorului rațional, atunci Rusia se va limita la anexarea Crimeei.

1. Scenariul factori psiho-emoționali

Pentru a analiza factorii psiho-emoționali care ar putea ghida o decizie de politică externă de ocupare a estului Ucrainei (sau a unor părți ale acestuia) este utilă o introspecție a mentalului colectiv al rușilor și al președintelui Vladimir Putin.

Fața umană a puterii Imperiului Rus

Percepțiile colective ale rușilor cu privire la statutul Federației Ruse în politica internațională pot fi interpretate din perspectiva dihotomiei putere-emoție.

În mentalul colectiv al rușilor, poziția Rusiei în politica internațională s-a identificat datorită (sau din cauza) istoriei și a întinderii geografice cu imperiul și statutul de mare putere. Experiența imperială, mai precis statutul de mare putere al Rusiei nu era fundamentat pe o economie dezvoltată și prosperă, doar cel mult pe o modernizare la nivel intern. Statutul de mare putere a însemnat fie forța dată de armată rusă numeroasă sau de tehnica militară și întinderea teritorială cât mai vastă a imperiului.

Alexandr Pușkin spunea că „rușii au sufletul deschis”, sugerând că mentalul colectiv rusec are o latură profund reflexivă și emoțională. În acest sens, imperiul și statutul de mare putere sunt și o componentă a sensibilității (emoțiilor) naționale rusești. Aceste emoții au fost exploatare la maxim în discursul politic de la Kremlin care a prezentat Rusia post-sovietică drept un stat furat și umilit în anii 1990, în antiteza cu cel de azi, renăscut după venirea lui Putin la putere. Discursul politic al liderilor de la Kremlin nu a promovat un mesaj al acceptării restrângerii puterii și imperiului rusec. Ucraina a fost întotdeauna percepută în mentalul colectiv al rușilor ca fiind Mica Rusie, prin urmare „recucerirea” de facto a Ucrainei, este văzută ca o măsură de reactivare a puterii rusești și de manifestare a emoțiilor naționale. Pentru ruși, statutul de mare putere nu este asimilat influenței de tip soft power pe care Moscova o poate avea în relațiile internaționale sau abilităților diplomatice de a încheia alianțe. Deloc întâmplător, rezultatele unui sondaj publicat după anexarea Crimeei arată că 93% dintre ruși consideră că Rusia „trebuie să apere interesele rușilor și ale altor naționalități din Crimeea”, chiar cu prețul încordării relațiilor cu alte state¹.

În politica internațională, Rusia are inamici care se opun acțiunilor care vizează refacerea statutului de mare putere. Inamicul tradițional al rușilor este Occidentul, care după ce a umilit Rusia în anii 1990, prin modelul capitalismului sălbatic, situație care a transformat-o într-o putere a cărei influență s-a redus la dreptul de veto în ONU a încercat să „cucerească” și spațiul tradițional de influență rusească din statele baltice, Georgia și Ucraina. În mentalul

**foto The Guardian, <http://static.guim.co.uk/sys-images/Guardian/Pix/audio/video/2014/3/2/1393780460019/Rally-in-Kiev-against-Rus-010.jpg>.

¹ *Российское общественное мнение о Крыме*, Совместный телефонный мегаопрос ФОМ и ВЦИОМ о Крыме, 17 martie 2014, <http://fom.ru/Mir/11401>, accesat la 23 aprilie 2014.

colectiv al rușilor, Ucraina s-a transformat într-un obiectiv al furiei naționaliste², ca urmare a revoluției colorate din 2005 și a Maidanului din 2013-2014.

Vladimir Putin

Percepțiile lui Vladimir Putin despre rolul Rusiei în politica internațională sunt ghidate de aceeași dihotomie putere-emoție.

Puterea se traduce în practică prin forța brută și întinderea teritorială. În acest sens, percepțiile lui Vladimir Putin cu privire la pozițiile Rusiei în politica internațională și statutul de mare putere al acesteia pot fi sintetizate printr-o frază, care a făcut senzație și au fost repetată îndelung de mass-media occidentală: „Prăbușirea URSS a fost marea catastrofă geopolitică a secolului XX și pentru națiunea rusă a fost o adevărată dramă. Zeci de milioane de compatrioți de-ai noștri s-au regăsit în afara granițelor Rusiei”³.

Un influent intelectual conservator rus, A. Dughin, considerat mentorul informal al unei părți consistente din elita Rusiei de astăzi⁴, susține că

"suveranitatea Ucrainei reprezintă un fenomen negativ pentru geopolitica rusească...Ucraina ca stat independent cu oarecare ambiții teritoriale reprezintă un pericol enorm pentru întreaga Eurasie, iar fără soluționarea problemei ucrainene nu are sens să vorbim despre o geopolitică continentală [a F. Ruse]"⁵. „Recucerirea” Ucrainei are o importanță vitală în noul proiect de politică externă cu care Rusia vrea să-și recâștige influența asupra fostelor republici sovietice (Uniunea Eurasiatică) dar și să revină în geopolitica Europei.

Dar pentru Putin, statutul Ucrainei depășește obiectivele europene ale politicii externe a Federației Ruse. Președintele rus a declarat că situația din Ucraina a fost o manifestare a „excepționalismului american” care a făcut posibile intervențiile în Iugoslavia (1999), Afganistan și Irak și au arătat că „după dispariția bipolarității, stabilitatea nu mai există. Cele mai importante instituții internaționale nu devin mai puternice ci mai slabe”⁶. Prin urmare, Ucraina ar putea deveni instrumentul prin care Rusia își va reconfirma statutul de mare putere, reafirmat mai mult declarativ de președintele Putin și chestionat de liderii și analiștii occidentali.

Pentru Putin, „recucerirea” Ucrainei are și o dimensiune emoțională: „noi [rușii și ucrainenii] suntem un singur popor și nu putem trăi unii fără alții”, declara președintele rus în martie 2014. Pentru V. Putin, Ucraina este a treia parte a națiunii ruse (împreună cu Belarus). În acest context, într-un scenariu al raționalității limitate, influențate profund de emoții și credințe naționale, grandoarea și refacerea imperiului Rus sunt cele mai importante obiective ale Rusiei putiniste.

² Yigal Liverant, “The Prophet of the New Russian Empire”, *Azureonline*, 2009, <http://azure.org.il/article.php?id=483>, accesat la 22 aprilie 2014.

³ Vladimir Putin, Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, 25 aprilie 2005, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml, accesat la 14 martie 2014.

⁴ Yigal Liverant (op.cit.)

⁵ Alexander DUGHIN, *Bazele geopoliticii*, Vol. I, Editura Eurasiatică, București: 2011, pag. 213.

⁶ *Обращение Президента Российской Федерации*, 18 martie 2014, <http://kremlin.ru/transcripts/20603>, accesat la 14 aprilie 2014.

Ucraina și sfârșitul Imperiului Rus

Anexarea unor regiuni din estul Ucrainei ar însemna colapsul economic pentru Federația Rusă și sfârșitul acțiunilor de reinstaurare de facto sau ca influență a Imperiului Rus. Este dispusă Moscova să schimbe statutul de hegemon al spațiului ex-sovietic cu un statut de imperiu refăcut cu posibilități reduse de supraviețuire? Pentru a răspunde la această întrebare trebuie luate în considerație costurile reale pentru economia Federației Ruse ale anexării Crimeei. Precedentul anexării Crimeei oferă o perspectivă cu privire la investițiile pe care Federația Rusă ar trebui să le facă în estul Ucrainei pentru a satisface nevoile economice ale populația, sedusă deocamdată de popularitatea președintelui Putin și de mesajele transmise de mass-media rusă. În acest context trebuie menționat faptul că în perioada post 1991, peninsula a fost întreținută de subsidiile trimise de guvernul de la Kiev pentru că taxele colectate la nivel local nu asigurau necesarul bugetar al regiunii. Moscova va trebuie să preia atât costurile de sustenabilitate ale Crimeei, plătite anterior de Kiev dar și să implementeze măsuri financiare de asigurare a menținerii popularității președintelui Putin în rândurile locuitorilor peninsulei. Crimeea va avea nevoie de noi investiții de infrastructură pentru a putea fi aprovizionată de Federația Rusă cu gaz, electricitate și apă (asigurate până la momentul anexiunii de interconexiunile cu partea continentală a Ucrainei). Costurile reale ale anexării Crimeei au fost apreciate la 3-5% din PIB-ul Rusiei în condițiile în care unii experți au anticipat o posibilă intrare în recensiune a economiei Federației⁷.

La câteva zile după anexare, președintele Putin a semnat un decret pentru mărirea pensiilor și a salariilor bugetari cetățeni ruși din Crimeea⁸. În această situație se pune întrebarea: în ce măsură este dispus establishment-ul de la Kremlin să asume costurile unei investiții similare pentru populația mult mai numeroasă din Estul Ucrainei (regiunile Donețk și Lugansk au aproximativ 6.5 mil. locuitori), pentru ca aceasta să nu fie dezamăgită de autoritățile ruse la fel cum sunt de cele ucrainene? Trebuie luat în considerație și faptul că cetățenii Ucrainei au o cultură politică construită într-un regim politic mult mai puțin restrictiv decât cel din Rusia și ar putea participa la proteste masive de contestare a președintelui Putin care a vândut iluziile unui trai mai bun în Federația Rusă.

Componența Consiliului de Securitate al Federației Ruse (13 persoane din care majoritatea sunt foști KGB-iști și niciun expert în economie) nu arată că deciziile cu privire la anexarea unor teritorii Ucrainene ar fi luate prin evaluarea consecințelor economice⁹.

Anexarea unor teritorii ale Ucrainei a redus la minim șansele de creare a Uniunii Eurasiatice în jurul nucleului slav reprezentat de cele trei state. Mesajele anti-statale transmise de liderul de la Kremlin către Kiev par a fi desprinse de logica interesului național al Federației Ruse de a-și menține influența tradițională în spațiul ex-sovietic și explicabile mai mult prin factorii emoțional-psihologici, care tind să domine logica interesului.

⁷ "Crimea as consolation prize: Russia faces some big costs over Ukrainian region", Washington Post, 15 martie 2014, http://www.washingtonpost.com/world/europe/crimea-as-consolation-prize-russia-faces-some-big-costs-over-ukrainian-region/2014/03/15/a807ea20-230e-4f08-8d39-a8f090eb3fba_story.html, accesat la 11 aprilie 2014.

⁸ Путин подписал указ о повышении пенсий и зарплат в Крыму, Liga novosti, 31 martie 2014, http://news.liga.net/news/economics/1192544-putin_podpisal_ukaz_o_povyshenii_pensiy_i_zarplat_v_krymu.htm, accesat la 24 aprilie 2014.

⁹ Anders Aslund, Russia Is in No Economic Shape to Fight a War, Peterson Institute for International Economics, 22 aprilie 2014, <http://www.iie.com/publications/opeds/oped.cfm?ResearchID=2600>, accesat la 29 aprilie 2014.

2. Modelul actorului rațional: Scenarii cu privire la scopul prezenței separatiștilor (pro)ruși în Ucraina

a) Rusia va menține un statut consolidat de hegemon al spațiului ex-sovietic

Cea mai importantă întrebare care se pune în legătură cu anexarea Crimeei de către Rusia este: *Se va limita Moscova doar la acest teritoriu sau intenționează să ocupe/anexeze și estul Ucrainei?*

Pentru a răspunde la această întrebare trebuie luate în considerație două variabile constante ale politicii externe a Rusiei în relațiile cu Ucraina: structura de securitate a spațiului ex-sovietic și statutul de hegemon al Rusiei.

Un scenariu în care Moscova ar anexa și estul Ucrainei ar însemna pierderea influenței acesteia asupra vestului Ucrainei și probabil aderarea la NATO a noului stat ucrainean. Prin posibila aderare la NATO a unei Ucraine cu un teritoriu înjumățit, Rusia ar dobândi încă o graniță comună cu NATO, situație pe care Kremlinul a vrut să o evite atât prin războiul din Georgia din 2008, cât și prin faptul că a reușit să-și convingă partenerii europeni să nu acorde MAP pentru Ucraina și Georgia la summit-ul Alianței de la București din 2008. Practic, Moscova ar pierde o zonă de securitate în jurul granițelor sale asigurate de statutul de regiune „gri” a Kievului.

Statutul de hegemon al spațiului ex-sovietic pe care Rusia l-a construit și menținut după 1991, ar fi pus sub semnul întrebării printr-o anexare a estului Ucrainei. În Ucraina de est, Rusia este deja hegemon prin influența politică și culturală (și economică), statut care a fost proiectat și asupra regiunii Kiev și a Ucrainei de vest. În cazul anexării Ucrainei de est, influența asupra celorlalte regiuni ar fi pierdută. Într-un scenariu puțin probabil, statutul de hegemon ar putea fi înlocuit cu cel de imperiu refăcut cu puține șanse de supraviețuire economică. Pentru a evita un astfel de scenariu, Moscova ar putea prefera, întărirea rolului de hegemon, situație semnalizată prin propunerile repetate de federalizare adresate regimului de la Kiev și în acest sens, cel mai important obiectiv al Rusiei ar putea fi să obțină cât mai multe concesii din partea noului regim instalat la Kiev. Astfel, scopul imediat al provocărilor orchestrate de Rusia în est-ul Ucrainei este de a crea obstacole pentru desfășurarea alegerilor prezidențiale din 25 mai 2014, iar acțiunile de ocupație ale „oamenilor vezi” vor continua până când Moscova va considera că a obținut concesii maximale în relațiile cu guvernarea pro-europeană de la Kiev. Obiectivul maximal al Federației Ruse este federalizarea Ucrainei, intenții anunțate deschis de președintele Putin și elaborate sub forma unui plan pe care ministrul de externe, Serghei Lavrov l-a prezentat la negocierile cu oficialii americani.

Ideea federalizării Ucrainei este promovată și de experții ruși care susțin necesitatea intervenției Rusiei în afacerile interne ale Kievului și prevestesc ca inevitabilă dezintegrarea teritorială a Ucrainei. Pentru evitarea acesteia, experții ruși consideră că singurele soluții sunt „descentralizarea guvernului și federalizarea țării prin recunoașterea diversității regionale a Ucrainei și abandonarea politicilor de ucrainizare”¹⁰.

Proiectul de federalizare transmis de Moscova autorităților de la Kiev, este practic un plan care i-ar putea pune pe oficialii de la Kiev în fața a două opțiuni limită- disoluția statului ucrainean sub coordonarea Kremlinului sau menținerea integrității teritoriale prin integrarea totală în sfera de influență rusească. Probabil că liderii de la Moscova vor folosi planul de

¹⁰ “Alexander Nosovich: The Bifurcation Point: Ukraine Caught between Nationalism, Federalism and Disintegration”, în *Scenarios for Ukraine. Russian and Ukrainian experts' comments*, Russian International Affairs Council, 7 martie 2014, http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=3263#1, accesat la 11 martie 2014.

federalizare ca un mijloc de a face presiuni asupra ucrainenilor pentru a nu anexa și alte părți ale teritoriului Ucrainei. Această strategie pare să funcționeze dacă în luăm în considerație faptul că Vitali Kliciko a renunțat să-și depună candidatura la alegerile prezidențiale în favoarea lui Petro Poroșenko, un oligarh, care deși nu susține federalizarea Ucrainei și a participat la protestele de pe Maidan, este un partener mai bun pentru Moscova. Poroșenko este recomandat ca partener acceptabil pentru Moscova deoarece este unul dintre oligarhii care are și afaceri pe teritoriul Rusiei.

Amenințarea cu ocupația estului Ucrainei este folosită de Moscova și pentru a-i determina pe oligarhii care controlează complexul industrial din estul Ucrainei și care finanțează politicieni sau partide de la Kiev să facă presiuni pe lângă noul regim politic pentru a accepta planul de federalizare ca alternativă la o anexiune de către Rusia care nu oferă nicio garanție cu privire la menținerea afacerilor acestora. Kremlinul a dovedit în timpul guvernării portocalii că se poate acomoda unui regim politic pro-occidental la Kiev, dacă acesta menține la nivel intern practicile nedemocratice și corupția care asigură dependența economică de Moscova. Moscova a obținut deja o primă victorie prin decizia noului guvern de la Kiev de a numi oligarhi în funcțiile de guvernatori în câteva regiuni din estul Ucrainei: mesajul transmis în acest sens este unul clar pentru Rusia-oligarhii care au interese de afaceri atât cu Occidentul cât și cu Rusia nu sunt dispuși să implementeze măsuri radicale. În plus, după ce protestatarii separatiști au proclamat la 7 aprilie 2014, „Republica Populară Donețk” și au anunțat organizarea unui referendum pentru alipirea regiunii la Rusia, Rinat Ahmetov, unul dintre cei mai bogați oligarhi a încercat să discute cu protestatarii pro-Rusia din Donețk pentru a iniția negocieri între aceștia și puterea de la Kiev¹¹.

b) Un status quo temporar de tip Transnistria pentru regiunile din Estul Ucrainei

Deși Rusia a șantajat cu succes regimurile politice ale R. Moldova, Georgiei, Azerbaidjanului și Armeniei prin susținerea regiunilor separatiste, un scenariu al transnistrișării unor părți din teritoriul Ucrainei deși la prima vedere ar pecetlui soarta Ucrainei în sfera de influență a Moscovei, nu ar fi ușor de implementat. În primul rând, pentru că Moscova a avut succese în orchestrarea regimurilor separatiste în teritoriile restrânse cu populații de maxim câteva sute de mii de locuitori, iar regiunile Donețk și Lugansk sunt mult mai întinse și mai populate. Trebuie luat în considerație și faptul că trei dintre cele patru conflicte înghețate din spațiul ex-sovietic sunt întreținute economic de Rusia prin furnizarea de gaz gratuit și de subsidii financiare către populație (iar loialitatea Armeniei este cumpărată în mod similar).

Un astfel de scenariu ar putea fi însă implementat pentru scurtă vreme dacă separatiștii pro-ruși vor reuși să împiedice desfășurarea alegerilor prezidențiale din mai în câteva regiuni din estul Ucrainei până când autoritățile de la Kiev ar decide organizarea unui referendum cu privire la federalizarea Ucrainei. De altfel, în fața presiunilor separatiștilor și ale Moscovei, președintele ucrainean Alexandr Turcinov a vorbit despre posibilitatea organizării unui referendum¹². Scenariul federalizării Ucrainei a fost menționat indirect și în *Declarația de la*

¹¹ „Ахметов вышел к людям в Донецке: Кому лучше, если польется кровь?”, *Liga novosti*, http://news.liga.net/news/politics/1293226-akhmetov_vyshel_k_lyudyam_v_donetske_komu_luchshe_esli_poletsya_krov.htm, accesat la 8 aprilie 2014.

¹² „Ukraine's President Says Vote on Federalization Possible for May”, *Ria Novosti*, <http://en.ria.ru/world/20140414/189215581/Ukraines-President-Says-Vote-on-Federalization-Possible-for-May.html>, accesat la 25 aprilie 2014.

Geneva cu privire la soluționarea situației din Ucraina sub forma recomandărilor referitoare la modul de desfășurare a „procesului constituțional”¹³.

Referințe:

“Ахметов вышел к людям в Донецке: Кому лучше, если польется кровь?”, *Liga novosti*, http://news.liga.net/news/politics/1293226-akhmetov_vyshel_k_lyudyam_v_donetske_komu_luchshe_esli_poletsya_krov.htm, accesat la 8 aprilie 2014.

Путин подписал указ о повышении пенсий и зарплат в Крыму, *Liga novosti*, 31 martie 2014, http://news.liga.net/news/economics/1192544-putin_podpisal_ukaz_o_povyshenii_pensiy_i_zarplat_v_krymu.htm, accesat la 24 aprilie 2014.

Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине, 4 martie 2014, <http://news.kremlin.ru/transcripts/20366/print>, accesat la 10 martie 2014.

Обращение Президента Российской Федерации, 18 martie 2014, <http://kremlin.ru/transcripts/20603>, accesat la 14 aprilie 2014.

Российское общественное мнение о Крыме, Совместный телефонный мегаопрос ФОМ и ВЦИОМ о Крыме, 17 martie 2014, <http://fom.ru/Mir/11401>, accesat la 23 aprilie 2014.

“Россия готова нанести сокрушительный удар в случае, если "горячие головы" в Киеве не одумаются”, *Novorus. Info*, 16 aprilie 2014, <http://novorus.info/news/policy/15239-rossiya-gotova-nanesti-sokrushitelnyy-udar-v-sluchae-esli-goryachie-golovy-v-kieve-ne-odumayutsya.html>, accesat la 16 aprilie 2014.

Vladimir Putin, *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, 25 aprilie 2005, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml, accesat la 14 martie 2014.

“Crimea as consolation prize: Russia faces some big costs over Ukrainian region”, *Washington Post*, 15 martie 2014, http://www.washingtonpost.com/world/europe/crimea-as-consolation-prize-russia-faces-some-big-costs-over-ukrainian-region/2014/03/15/a807ea20-230e-4f08-8d39-a8f090eb3fba_story.html, accesat la 11 aprilie 2014.

“Alexander Nosovich: The Bifurcation Point: Ukraine Caught between Nationalism, Federalism and Disintegration”, în *Scenarios for Ukraine. Russian and Ukrainian experts' comments*, Russian International Affairs Council, 7 martie 2014, http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=3263#1, accesat la 11 martie 2014.

Anders Aslund, *Russia Is in No Economic Shape to Fight a War*, Peterson Institute for International Economics, 22 aprilie 2014, <http://www.iie.com/publications/opeds/oped.cfm?ResearchID=2600>, accesat la 29 aprilie 2014.

Alexander DUGHIN, *Bazele geopoliticii*, Vol. I, Editura Eurasiatică, București: 2011.

Nikolai Petrov, “Ukraine Crimea: Russia's economic fears”, *BBC News*, 7 martie 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26469461>, accesat la 11 aprilie 2014.

Evgheni Preigherman, НЕПОДГОТОВЛЕННАЯ МЫСЛЬ. Что сказал Путин?, *Naviny.by*, 6 martie 2014, <http://liberalclub.biz/?p=14638>, accesat la 10 martie 2014.

¹³ Geneva Statement on Ukraine, 17 aprilie 2014, http://www.eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140417_01_en.pdf, accesat la 24 aprilie 2014.

Charles Tannok, „Putin’s Kampf », *Project Syndicate*, 3 martie 2014, <http://www.project-syndicate.org/commentary/charles-tannock-calls-for-iran-style-sanctions-against-russia-until-it-withdraws-its-forces-from-ukraine>, accesat la 10 martie 2014.

« En Crimée, l’inévitable escalade? », *le JDD*, 11 martie 2014, <http://www.lejdd.fr/International/Europe/En-Crimee-l-inevitable-escalade-656669>, accesat la 14 martie 2014.

Serghei Karaganov, *Russia needs to defend its interests with an iron fist*, 4 martie 2014, <http://karaganov.ru/en/publications/331>, accesat la 2 aprilie 2014.

Tadeusz A. Olszański, “The first month of the new government in Ukraine: weakness and indecisiveness”, Centre for Eastern Studies (OSW), 26 martie 2014, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-03-26/first-month-new-government-ukraine-weakness-and-indecisiveness>, accesat la 1 aprilie 2014.

Yigal Liverant, “The Prophet of the New Russian Empire”, *Azureonline*, 2009, <http://azure.org.il/article.php?id=483>, accesat la 22 aprilie 2014.